

Két újabb megelőző feltárás a vízivárosi ala tábor vicusának területén

(Budapest, II. ker., Ganz utca 16.,
Hrsz.: 13572/2; Kacsá utca 15–23.,
Hrsz.: 13584/2, korábban: 13585, 13586,
13587, 13588, 13589)

A Kr. u. 1. század közepén létesült lovasági tábor és vicusának terepi kutatása az elmúlt másfél évtized során határozottan felgyorsult. 1995 óta nem telt el úgy év, hogy ne jelent volna meg legalább egy, a területre vonatkozó ásatási beszámoló (BENDA–HABLE 2006, BENDA–ÉDER 2008), vagy tudományos értékelés (KÉRDŐ 1997, KOVÁCS 1999, 18–22). A még „parlagon heverő” telkek építőipari beruházásainak, ill. az ezeket megelőző feltárásoknak köszönhetően a Kacsá, Ganz, Fő utca és Medve utca által határolt városrészben a *castellum* északi előtere és a *vicus militaris* északi része is jól kutatott régió lett (1. kép).

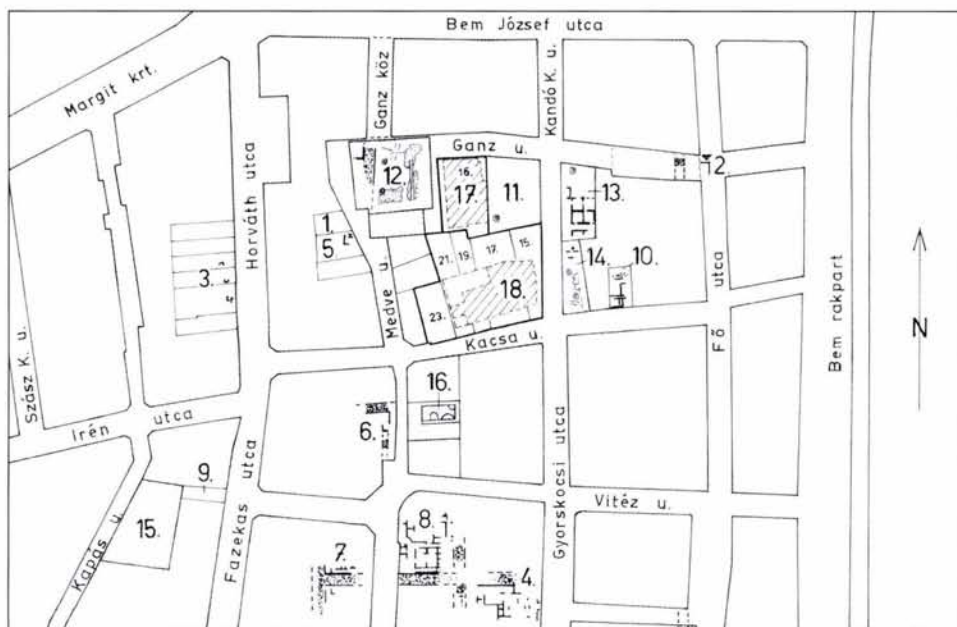
2007. június 11-én két újabb ásatás kezdődött, mindkettő a KAFEX Kft. megbízásából. A Budapesti Történeti Múzeum munkatársai november elejéig befejezték a török hódoltság, valamint a középkor régészeti emlékeinek feltárását és dokumentálását (BENDA–ÉDER 2008). A római kora és részben az őskorra irányuló kutatást 2008. február 8-án zártuk le a Ganz u. 16. szám alatt (1. kép 17), majd 2008. február 29-én a Kacsá utcai telken (1. kép 18). Mivel a terepmunkát belvárosi környezetben kellett elvégezni, már a tervezés, előkészítés időszakában is külön figyelmet fordítottunk néhány technikai részletre (gépi földkiemelés, meddőszál-

Two recent investment-led excavations on the territory of the vicus of the ala fort in the Víziváros

(Budapest, II, 11 Ganz Street,
Lrn: 13572/2; 15–23 Kacsá Street,
Lrn: 13584/2, formerly: 13585, 13586,
13587, 13588, 13589)

The field investigations at the equestrian fort established in the middle of the AD 1st century and its *vicus* have definitely accelerated in the past one and a half decade. At least one excavation report (BENDA–HABLE 2006, BENDA–ÉDER 2008) or scientific analysis (KÉRDŐ 1997, KOVÁCS 1999, 18–22) has been published yearly concerning this territory since 1995. Owing to architectural investments and preceding excavations in the yet uninvestigated areas, the northern foregrounds of the *castellum* and the *vicus militaris* bordered by Kacsá, Ganz, Fő and Medve Streets have been thoroughly investigated regions (Fig. 1).

Two recent excavations started on June 11, 2007, both commissioned by KAFEX Kft. The archaeologists of the Budapest History Museum finished the excavation and documentation of the archaeological remains from the Turkish period and the Middle Ages (BENDA–ÉDER 2008). Investigations of the Roman period and the prehistoric periods ended at 16 Ganz Street on February 8, 2008 (Fig. 1. 17) and on February 29, 2008 at the Kacsá Street lot (Fig. 1. 18). As the field work took place within an urban environment, special attention had to be paid to certain technical details (mechanized earth moving, soil transportation, health and safety

1. kép: Feltárt lelőhelyek és fontosabb római kori települési maradványok a Viziváros északi részén (Hable T.)
 Fig. 1: Sites and major Roman settlement remains brought to light in the northern part of Viziváros (T. Hable)

lítás, balesetvédelem). Mindkét területen általános gondot okozott a nagymértékű modern, vagy újkori beépítettség, a masszív alapozások, a pincék mélysége és kiterjedése. Az eleve több korszakból származó római kori jelenségek térben is tovább szabdalva, széttagoltan jelentek meg, ami megnehezíti a két felület összefoglaló leírását és a megszerzett ismeretek tágabb időrendi és topográfiai értelmezését.

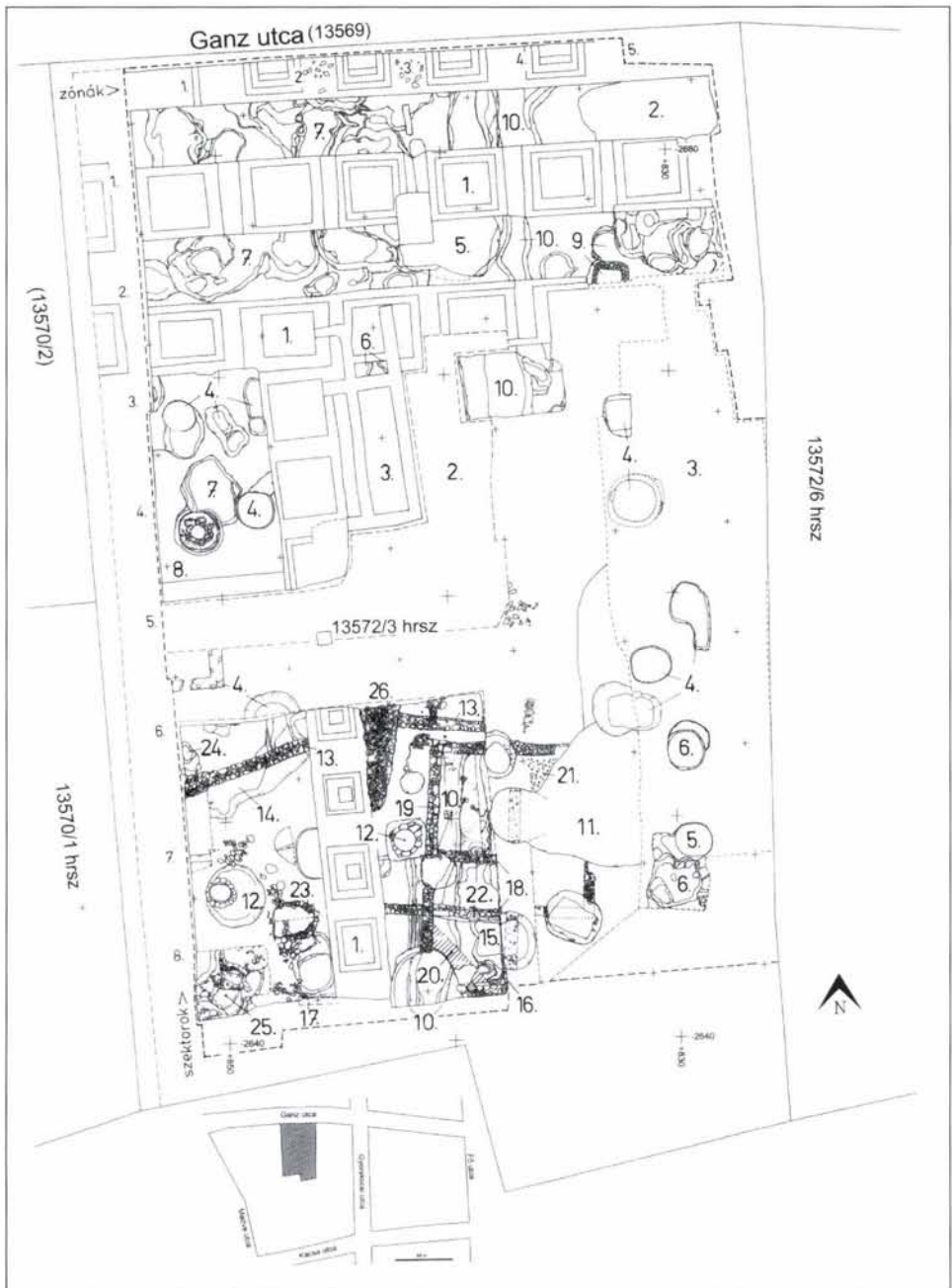
Ganz utca 16.

Az 1526 m²-es ingatlan (1. kép 17) több mint háromnegyed részét átkutattuk (2. kép), de a római kori rétegsor az ásatási szelvény összterületének is csak kb. 15-20 százalékán maradt meg épebb állapotban. Egy 20. századi építkezés során 4,5–5 m mélységig tüntették el a kultúrrétegeket a telek északi kétharmadában és keleti szélén. Az ásatás előtt lebontott épület nagy-

concerns) already at the planning preparation stages. The densely standing modern buildings, the massive foundations, the depth and the extent of the cellars caused general problems on both territories. The Roman period phenomena, which came from subsequent phases, appeared in segments, disconnected making it difficult to provide a complex description of the two surfaces and to interpret the recovered fragments of information from broader topographical and chronological points of view.

16 Ganz Street

More than three quarters of the lot of 1526 m² (Fig. 1. 17) were investigated (Fig. 2) although the Roman period layer sequence was preserved in relatively intact condition only on about 15-20 % of the total territory of the excavation trench.

2. kép: Bp. II. Ganz utca 16: a megelőző feltárás összesítő alaprajza (római kor), 2007-2008 (Keszthelyi J. – Hable T.)

Fig. 2: Bp. II, 16 Ganz Street: Summary map of the investment-led excavation (Roman period), 2007-2008 (J. Keszthelyi – T. Hable)

3. kép: Kr. u. 1-2. századi gödör és kővezetű verem részlete
 Fig. 3: Detail of a pit and a stone-lined pit from the AD 1st-2nd centuries

részt lépcsőzetes aljú, vasbeton oszlopokon állt, amelyek 3,5 m széles alapozási árkait még a geológiai rétegbe is beleásták (2. kép 1). Mindezt kisebb-nagyobb betonozott aknák (2) és ún. rácsalapok egészítették ki (3). A pillérsorok között és sávalapok alatt, +100,00-100,50 m Af magasságban bolygatott, áthalmazott, szürke agyagos réteget találtunk, amelyből meglepően sok római kori szórványlelet került elő. A geológiai ősfelszín letisztításakor már csak néhány mélyebbre ásott újkori (4), török (5) vagy őskori gödör (6) foltja jelent meg, – a gödörmaradványok többsége a legkorábbi római kori periódushoz tartozott (7). Külön említést érdemel egy kőekkel bélelt kút, amelyet a belemosott betonzagy miatt nem tudtunk teljesen kibontani (8), egy szintén kővezetű peremű verem, a hozzá tartozó nagyobb mélyítéssel (2. kép 9 és 3. kép), valamint egy 'V' keresztmetszetű, észak-

The culture-bearing layers were destroyed down to a depth of 4.5-5 m in the northern two thirds of the area and at the eastern edge of the lot as the result of 20th century construction. The building that was demolished before the excavation had stood mostly on reinforced concrete pillars with stepped bottoms. The 3.5 m wide foundation trenches for them were sunk even into the geological layers (Fig. 2. 1). All these pillars were reinforced with shafts of various sizes that had concrete (2) and so-called steel-grillage foundations (3). A disturbed, re-deposited, grey, clayey layer was found between the pillar rows and the continuous footing at a height of +100.00-100.50 m a.s.l., from which astonishingly many Roman stray finds were recovered. Only a few modern (4), Turkish (5) and prehistoric pits (6) dug down to greater depths appeared on the cleaned ancient geological surface – most of the pit remains belonged to the earliest phase of the Roman period occupation (7). A masonry well deserves special mention. It could not be completely cleaned because of the wet concrete that had washed into it (8), similarly to another pit with the rim built from stone together with a large connected pit (Fig. 2. 9 and fig. 3) and also a north-south running ditch with a V-shaped cross-section, which could be followed to the edge of the trench under the preserved layers of the AD 2nd-3rd centuries (10). These settlement phenomena can be dated to the second half of the AD 1st century and the beginning of the AD 2nd century based on finds of autochthonous ceramics (Eraviscan) and fragments of early imported ceramics. The so-called *vicus* period had already been documented on several neighbouring lots over the past years. In 2004, for example, pottery

déli irányú árok, amely délen, a megmaradt Kr. u. 2-3. századi rétegek alatt, a szelvény széléig követhető volt (10). Bennszülött (*eraviscus*) fazekastermék és korai import kerámiák töredékei alapján ezek a települési jelenségek a Kr. u. 1. század második fele és 2. század eleje közti időszakra keltezhetőek. Az úgynevezett *vicus*-periódust több szomszédos telken dokumentáltuk már az elmúlt évek során. 2004-ben például fazekaskemencék kerültek elő a Ganz utca 8. és Kacsas utca 11. szám alatt, (1. kép 13, 14; BENDA–HABLE 2006) de 1-2. századi kutakat, különféle gödröket, árkokat szinte minden közelben feltárt lelőhelyről ismerünk (1. kép 2, 11; KABA 1963; KERDŐ 2004).

2007 decemberétől már csak a legértékesebb, délkeleti szektorokban dolgoztunk, védősátor alatt. A sajnos jól ismert betonpillérek, újkori gödrök (11) és kutak (12) között egy római kori kőépület észak-

4. kép: Kr. u. 2. századi épület maradványai
Fig. 4: Remains of a building from the AD 2nd century

kilns were found at 8 Ganz Street and 11 Kacsas Street (Fig. 1. 13, 14; BENDA–HABLE 2006) together with wells from the AD 1st-2nd centuries, various pits and ditches from nearly every site brought to light in the area (Fig. 1. 2, 11; KABA 1963; KERDŐ 2004).

In December, 2007 we worked only in the most interesting south-eastern sector under a protective tent. The north-western wing of a Roman period stone building appeared among the regrettably already well known concrete pillars, modern pits (11) and wells (12). It had similar clay floors to one at 8 Ganz Street (Fig. 1. 13 and fig. 4). The remains of the walls were narrower here, and the direction of the wall plane diverted by a few degrees to northeast and southeast. This time, however, the northern fence of the *villa urbana* (13) was also found. The building had a stone foundation comprising stones “irregularly” laid in clay (*opus incertum*). The raw material was more carefully chosen above the floor level although no strong binding matter was employed. Earlier pits (14, 15) and the above-mentioned north-south ditch (10) were intersected by the foundation ditch. Later, several wall sections sank in the loose fills (16, 17). The north-western section of the fencing wall sagged and collapsed probably while the building was still in use. Originally, this part of the house consisted of five or six rooms. The ground plans of a corridor (18), a north-western (19) and a southern (20) room can be relatively easily completed. The walls of the north-western store-room or kitchen were best preserved. A pounded clay floor was also found with large burned spots in it. A room with similar measurements may have stood on its eastern side over a surface of about 20 m²

nyugati traktusa bontakozott ki, hasonló agyagpadlós helyiségekkel, mint a Ganz u. 8. szám alatt (1. kép 13 és 4. kép). Itt a falsíkok keskenyebbek voltak, a falsíkok iránya pár fokot eltért északkelet, ill. délkelet felé, ezúttal viszont a *villa urbana* északi kerítését is megtaláltuk (13). Az épületet „rendezetlenül”, agyagba rakott kövekkel (*opus incertum*) alapozták, majd a járószíntől felfelé a nyersanyagot igényesebben válogatták, de erősebb kötőanyagot továbbra sem alkalmaztak. Alapásáskor több helyen átvágták a korábbi gödröket (14, 15), és a már említett észak–déli árkot is (10). Később, a laza betöltésekben több falszakasz megsüllyedt (16, 17), a kerítésfal északnyugati szakasza is megrogyott és valószínűleg még az épület használatá során kidőlt. Eredetileg a házrész öt vagy hat helyiségből állt. Ezek közül egy folyosó, (18) egy északnyugati (19) és egy déli helyiség (20) alaprajza viszonylag könnyen kiegészíthető. Legjobb állapotban az északnyugati raktár, vagy konyha falai maradtak meg, ennek nagyobb foltokban átégett, döngölt agyagpadlóját is megtaláltuk. Keleti oldalán hasonló méretű, kb. 20 m²-es helyiség állhatott (21). Valamivel kisebb volt a déli szárny közepén lévő egyenlő oldalú zárt tér, amelynek vastag, sárga, homokos, agyagos padlóburkolatát (20) közvetlenül egy korábbi gödör felett terítették szét (15). A 19. és 20-as számú helyiségek észak–déli tengelyében leégett faoszlopok nyomait figyeltük meg. Déli és délkeleti irányba nem folytathattuk az épület kutatását, a délnyugati sarokban pedig már csak nehezen értelmezhető falsíkokat találtunk (17). Biztos, hogy a 20. számú helyiség nyugati oldalán is nagyobb fedett tér állt (17), amelynek északnyugati sarkához kisebb apszisfal csatlakozott (23).

5. kép: Dél-galliai (banassaci, Drag 37-es típusú) terra sigillata tál

Fig. 5: Southern Gallie (Banassac) Samian ware bowl (Drag 37 type)

(21). A closed, somewhat smaller space with identical sides lay in the middle of the southern wing. The thick yellow sandy and clayey floor (20) of this room was laid down just over an earlier pit (15). Traces of burned wooden posts were observed along the north-south axes of rooms nos. 19 and 20. The investigation of the building could not be continued in a southern and a southeastern direction, while wall fragments that could barely be interpreted were uncovered in its southwestern corner (17). A large enclosed space must have stood on the western side of room no. 20 as well (17). A smaller apsidal wall connected to the northwestern corner of this space (23).

The period when the building was occupied can only be determined within broader limits until the analysis of the find material. The find material of pit no. 15 was primarily composed of fragments of Celtic ceramic wares (S-profiled bowls, pots with graphite tempering). A South Gallie Samian ware bowl was found in another pit under the fencing wall (Fig.

Az épület használatának időszaka – a letanyag feldolgozásáig – csak tágabb kronológiai kereteken belül definiálható. Elsősorban kelta fazekastermékek (S profilú tálak, grafitos soványítású fazekak) töredékei alkották a 15. számú gödör letanyagát és dél-galliai *terra sigillata* tál került elő egy másik gödörből, a kerítésfal alól (2. kép 23 és 5. kép). A tálát Traianus (98–117) vagy Hadrianus császár uralkodása (117–138) alatt gyártották (Vámos Péter meghatározása), vagyis az épületet legkorábban, a Kr. u. 2. század 2. negyedében alapozhatták. 3. századi átépítést sehol sem lehetett megfigyelni és valószínű, hogy az épület egyes részeinek elbontása már a római korban, legkésőbb a 260-as években megkezdődött (25). Egyelőre kérdéses, hogy a kerítésfal töréspontjánál feltárt köves sáv nyersanyagdepó volt-e, vagy az udvar északi bejáratának alapozása (26). Az intenzív középkori nyersanyagkitermelést is hasonló, széles, köves sávok jelezték a római kori falcsonkok feletti rétegekben.

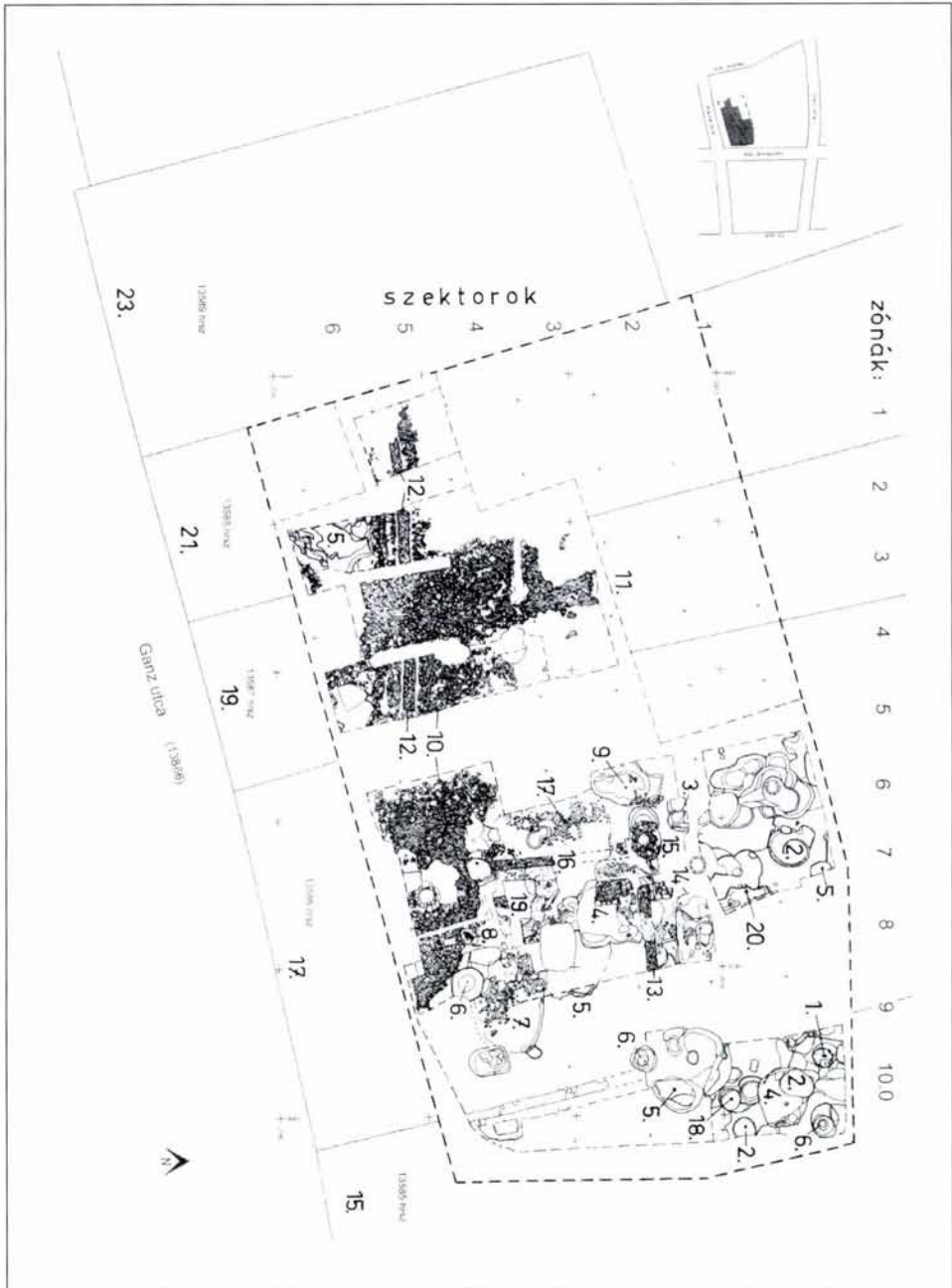
Kacsá utca 15–23.

Az öt telekből összevont ingatlanon (1. kép 18 és 6. kép) a feltárt felület – a összterülethez képest – sokkal kisebb, mint a Ganz utca 16. szám alatt (3411 m²-ből csak kb. 1500 m²). A Kacsá utca és Gyorskocsi utca (ill. Kandó K. utca) járdája mellett átlagosan 5 m széles biztonsági sávot kellett hagynunk az ásatási szelvény déli és keleti szélén. Nem tárhattuk fel a Kacsá utca 15–21. számú telkek északi harmadát, mivel a beruházó tervei szerint itt nem épül mélygarázs és ez a rész a továbbiakban közterület marad. Az előzetes geofizikai mérések eredményeiből arra lehetett következtetni, hogy a Kacsá utca 23. szám alatt, teljes felületen újkori pince található, ezért a telket az ásatás ideje

2. 23 and fig. 5). The bowl was produced during the reign of Emperor Trajan (AD 98–117) or Emperor Hadrian (AD 117–138) (identified by Péter Vámos), which means that the foundation of the building was laid down in the second quarter of the AD 2nd century at the earliest. No reconstruction from the AD 3rd century could be observed and it seemed that certain parts of the building were demolished in the Roman period, in the 260's at the latest (25). It is not yet certain if the stony band uncovered at the breaking point of the fencing wall was a raw material depot or the foundation of the northern entrance of the courtyard (26). Similar broad stony bands marked places of intensive stone quarrying in the Middle Ages in the layers above the Roman period wall remains.

15–23 Kacsá Street

The uncovered surface was much smaller on this lot made up of five smaller lots (Fig. 1. 18 and fig. 6) compared to the total surface at 16 Ganz street (only about 1500 m² out of 3411 m²). A security zone 5 m wide on average had to be left next to the pavement on Kacsá and Gyorskocsi Streets (and Kandó K. Street) at the southern and the eastern edges of the excavation trench. It was not possible to excavate in the northern third of lots 15–21 Kacsá Street since, based on the investor's plans, no deep parking will be built there. This area will remain public territory. The results of the preliminary geophysical survey imply that a modern cellar can be found under the entire territory of 23 Kacsá Street. This cellar was used by us as a storage area. The mechanical removal of the earth was observed by the archaeological team earth removal in April 2008.

6. kép: Bp. II. Kacska utca 15–23: a megelőző feltárás összesítő alaprajza (római kor), 2007-2008 (Keszthelyi J. – Hable T)

Fig. 6: Bp. II, 15-23 Kacska Street: Summary map of the investment-led excavation (Roman period), 2007-2008 (J. Keszthelyi – T. Hable)

alatt felvonulási területként használtuk és csak 2008 áprilisában felügveltük a gépi földkiemelést.

A török kor végéig intenzíven pusztított, római kori emlékek megmaradási esélyeit öt, változatos méretű és mélységű újkori pince tovább rontotta. A *vicus militaris* területén kialakult későbbi, városias jellegű település szebb, Kr. u. 2-3. századi épületeiből csupán kisebb részek maradtak meg.

Az enyhén dél, délkelet felé lejtő terület őskori leletei főleg rézkori és bronzkori hulladékgyödrökből kerültek elő (6. kép 1, 2). Egyetlen késő vaskori gödröt találtunk a 62. szektor keleti szélén (3). A Kr. u. 1-2. század kelto-római kultúráját néhány földbe mélyített aljú építmény (4), hulladékgyödör (5) és kút (6) leletanyaga reprezentálja (pl. S profilú tálak, egyfülű, ún. dák bögrék töredékei, *mortarium*-töredékek és néhány észak-itáliai *terra sigillata* töredék). Idővel, a korábbi vermeteket, veremhát-

7. kép: Kr. u. 1-2. századi kútban talált, zsugorított csontváz

Fig. 7: Crouched skeleton uncovered in a well from the AD 1st-2nd centuries

Five modern cellars of varying sizes and depths further diminished the preservation options of the Roman period remains that had undergone intensive damage until the end of the Turkish period. Only small fragments remained from the nice, AD 2nd-3rd century buildings of the later urban settlement established on the territory of the *vicus militaris*.

The prehistoric finds on the territory, which slightly slanted in a south – south-east direction, came mostly from Copper Age and Bronze Age refuse pits (Fig. 6. 1-2). Only a single Late Iron Age pit was found by the eastern edge of sector 62 (3). The finds of a few semi-subterranean constructions (4), refuse pits (5) and wells (6) represented the Celtic-Roman culture of the AD 1st-2nd centuries (e.g. S-profiled bowls, fragments of so-called one-handled Dacian cups, *mortarium* fragments and fragments of a few North Italian Samian wares). As time passed, the former pits and semi-subterranean houses were filled in with refuse. A huge amount of burned debris and many animal bodies were thrown, for example, into pit no. 7. The wells were lined with wooden barrels. They were probably soon filled in as they fell out of use so their find material was poor. An uncommon proof of their secondary use is a crouched skeleton. The knees of the tall, thin man were pulled up to the chest. His wrists had been bound, and, as a final humiliation, he was thrown into an old well without grave goods (Fig. 6. 8, Fig. 7).

The find materials from the refuse pits sometimes reflect major events of *vita Romana* as well. A fragment of a *crustullum* form was found in refuse pit no. 9 (Fig. 8). This piece has analogues from the eastern pottery district of the Civil Town of

8. kép: Római kori lepénysütő minta (*crustallum*)
töredéke áldozati jelenettel

Fig. 8: Fragment of a Roman period *crustallum* form
with an offering scene

zakat hulladékkal töltötték fel. Hatalmas mennyiségű, égett tömeléket és állattetemeteket dobáltak például a 7. számú mélyedésbe. A kutakat fahordókkal bélelték. Ha már nem volt rájuk szükség, valószínűleg rövid idő alatt betemették őket, leletanyaguk csekély és szegényes volt. A másodlagos használat rendhagyó emléke egy zsugorított csontváz. A magas, sovány ember térdeit mellkasig felhúzták, csuklóit összekötözték, és végső megalázásul, mellkeltek nélkül, egy régi kútba dobták (6. kép 8, és 7. kép).

A hulladékgödörök leletanyaga néha a *vi-ta Romana* fontosabb eseményeire is utal. A 9-es számú hulladékgödörből olyan lepénysütő minta (*crustallum*) töredéke kerül elő (8. kép), amelyhez hasonlótt többet is ismerünk az Antoninus korból, az aquincumi polgárváros keleti fazekasteleperől (KUZSINSZKY 1932, 218–245). A jól kiegészített, 11,4 cm átmérőjű, peremes agyagkorongon oltár felé lépő, tógás férfialak látható, bal kezében áldozati tállal. Az áldozatot bemutató alak feje és a többi homorú minta (talán koszorú és poszta-

Aquincum and date to the Antonine period (KUZSINSZKY 1932, 218–245). A man in a toga advancing to an altar with a sacrificial bowl in his left hand can be seen on the well fired, rimmed clay disk with a diameter of 11.4 cm. The head of the man offering the sacrifice and most of the other concave patterns (perhaps a wreath and a mounted man on a platform) had been broken off. It may have been manufactured a pottery workshop operating in the vicinity (8 Ganz Street or 11 Kecské Street; Fig. 1. 13, 14; BENDAHABLE 2006).

A big stony layer appeared in the southern and south-western sectors of the excavation trench (Fig. 6. 10), often right under the floors of modern cellars. At a few places, a pavement with an undulating surface comprising randomly scattered large and small pieces of rubble evidently covered the early features from the end of the AD 1st century (e.g. well no. 8). Only Roman period finds were recovered from the overlying dark grey, clayey layer. The slight southern slope was filled up with these stones, which reached a thickness of nearly 1 m by the southern border of the trench. A rim reminiscent of a road foundation could be observed only by the southeastern curve (Fig. 9), while the southern extent could not be determined because of the sloping side of the excavation trench. The 9 m wide, segmented northern section could be followed up to the southern wall of a modern cellar (Lrn: 13587, Fig. 6. 11). Stray finds were collected mostly from AD 1st-2nd centuries levels in the northeastern foreground and on the western side of the “bend in the road”: these finds included bronze coins minted by Emperor Vespasian (AD 69–79) and bronze brooches of KOVRIG

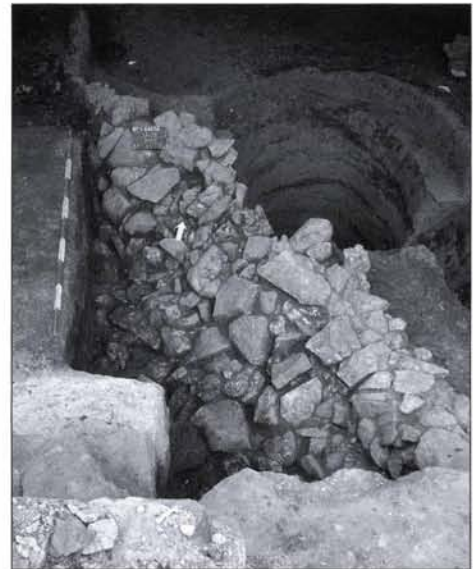
mensen álló lovas) nagy része letört. Nem zárható ki, hogy a tárgy az egyik közelben működő fazekas műhelyében készült (Ganz utca 8., vagy Kecse utca 11.; *1. kép* 13, 14, BENDA–HABLE 2006).

Ásatási szelvényünk déli és délnyugati szektorában nagy kiterjedésű, köves réteg jelent meg (*6. kép* 10), sokszor közvetlenül az újkori pincék padlója alatt. A kisebb-nagyobb tört kövekből összedobált, hullámzó felszínű burkolat néhány helyen egyértelműen fedte a korai, Kr. u. I. század végi objektumokat (pl. a 8. számú kutat). Felette – sötétszürke, agyagos rétegből – kizárólag római kori leletek kerültek elő. A szelvény déli határánál már közel 1 m vastag kövezéssel megszüntetették a korábbi terepszint enyhe déli lejtését. Útala-
 pozásra emlékeztető széle csupán a délkeleti íven volt (*9. kép*), déli kiterjedését az ásatási szelvény részsűje miatt nem tudtuk meghatározni. Kilenc méter széles, szabdaltszerű északi szakaszát egy újkori pince déli faláig lehetett követni (Hrsz.: 13587, *6. kép* 11). Az „útkanyarulat” északkeleti előterében és nyugati oldalán főleg Kr. u. 1-2. századi szórvány leleteket gyűjtöttünk, pl. Vespasianus császár (Kr. u. 69–79) által veretett bronz pénzeket és Kovrig VI és VIII típusú bronz fibulát (*10. kép*, KOVRIG 1937, 14–17; Taf. XIII. 133–136; Taf. XXVII. 9). A köveket Hadrianus császár uralkodása (117–138) idején már vastag, humuszos réteg fedte, a későbbi falak alapozási árkai sehol sem érték el a térburkolat tetejét.

Húsz méteres távolságon, kelet–nyugati fal több kisebb szakasza bukkant fel a délnyugati szektorokban (*12*), ami egykor a terület keleti felében álló, nagyobb épület kerítése lehetett. Alaprajzi hiányosságok, vagyis a pusztulás mértéke miatt a reprezentatív épület sem írható le pontosan,

VI and VIII types (*Fig. 10*; KOVRIG 1937, 14–17; Taf. XIII. 133–136; Taf. XXVII. 9). A thick humus layer covered the stones at the time of Emperor Hadrian's reign (117–138) and the foundation ditches of the later walls never extended as far down as the top of the fill.

Short lengths of an east-west oriented wall appeared over 20 metres in the south-western sector (*12*). This wall may once have been the fence of a large building standing in the eastern part of the territory. The representative building cannot be exactly described because of missing details of the ground plan owing to serious damage. Only a few wall remains and the floor level mark the extent of the building while the many finds imply intensive use. A pavement built from stone slabs over a gravelly foundation (*14*) ran to

9. kép: Római kori köves réteg (út?) délkeleti íve és Kr. u. I. század végi kút

Fig. 9: Southeastern curve of a Roman period stone layer (road?) and a well from the end of the AD 1st century

10. kép: Vespasianus császár
bronz pénze és Kr. u. 1-2.
századi bronz ruhakapcsoló tűk
(fibulák)

Fig. 10: A bronze coin and
bronz brooches of Emperor
Vespasian from the AD 1st-2nd
centuries

esupán néhány falszonk és járószint utal a kiterjedésére és sok leletanyag az intenzív használatra. Az építmény északi zárófalához (13) kívülről és belülről is lapos kövekből kialakított, sóderes alapozású járda vezetett (14). Teljesen elpusztult az északnyugati, északkeleti sarok, a keleti fal és déli is csak töredékesen maradt meg. Rendkívül érdekes a 2007 őszén talált Waldglas típusú, *ityphallikus* üvegedény előkerülési helyének rétegrajza (BENDA-ÉDER 2008). A 17. századi gödör keleti felét egy kövezet falú kútra ásták rá (15). Viszont a kút kiásásakor kidobott sóderes, agyagos rétegek vastagon terültek a 14. számú járda és 16. számú római kori fal alatt. Kizárt, hogy a kutat a falnál előbb építették, annak ellenére, hogy a kútbetöltésben még néhány ásonymnyi mélyítés során is csak középkori cserepeket találtunk. Az időrendi és stratigráfiai ellentmondás a római kori kút török kori használatával oldható fel. A 70 cm széles, „rendezetlenül” rakott (*opus incertum*) falak (13, 16) szétdőlt nyersanyaga nagy területen szóródott szét (17) és még távolabbi, római kori gödrök betöltésben is megjelent (6. kép 17 és 11. kép). A kövek kitermelésekor még a vakolattörmelékes belső rétegeket is átforgatták. Az épület délnyugati traktu-

the northern end wall (13) on both sides of the construction. The northwestern and northeastern corners were completely destroyed and only fragments of the eastern and the southern walls remained. The layer sequence of the provenance of an *ityphallic* glass vessel of Waldglas type uncovered in the Autumn of 2007 is especially interesting (BENDA-ÉDER 2008). The eastern side of a 17th century pit was dug over a masonry well (15). The gravel and the clay coming from the digging of the well were thickly spread under pavement no. 14 and Roman period wall no. 16. The well was certainly not built earlier than the wall even though the fill of the well contained only medieval shards down to a depth of a couple of spits. The chronological and stratigraphical contradiction can be explained by the well's continued use during the Roman period as well as in the Turkish period. The raw material of the ruined 70 cm broad walls with “irregularly” laid stones (*opus incertum*) (13, 16) was scattered over a large territory (17), and it even appeared in the fill of more distant Roman period pits (Fig. 6. 17 and fig. 11). Even the interior layers with plaster remains were damaged dur-

11. kép: Hulladékgödörben talált oltárkő,
vagy építési tábla feliratos töredéke
Fig. 11: Inscribed fragment of an altar stone
or building inscription found in a refuse pit

sában nagy mennyiségben felhalmozódott, habaresos omladékban, tojásmintás, fogasléces stukkótöredékeket és színes, főleg növényi mintákkal díszített freskótöredékeket találtunk (18). Bár nagyon sok tárgyi emlék került elő, a pusztulási rétegek kisleletei atipikusak (hajtűk, fibulátöredékek, érmek, különböző vasalások, szegek stb.) és nem utalnak az objektum rendeltetésére. Vespasianus (69–79) és Hadrianus császár (117–138) uralkodásának időszakából származik az alapréteg legtöbb éremlelete és főleg Marcus Aurelius (161–180) idejéből az épületről származó törzsanyag. Későbbi korszakokból csak szórányleleteink vannak, a 3. századi átalakítások – ha egyáltalán voltak – teljesen eltűntek a 4. századi rétegekkel együtt. A római kori falakkal azonos magasságban Árpád-kori tűzhelyet tártunk fel a 71. szektor keleti szélén (18). Az ásatási szelvény délnyugati és északnyugati szektorokban (20, 21) római korból származó települési maradványok nem kerültek elő.

Hable Tibor

ing exploitation of the wall for its stones. Stucco fragments with egg and dart patterns and colored fresco fragments, decorated mostly with floral ornaments, were found in the thickly accumulated mortar debris in the southwestern wing of the building (18). Although many objects have been recovered, the small finds in the destruction layers were atypical (hairpins, brooch fragments, coins, various fittings, nails etc.) and did not reveal much about how this featured functioned. Most of the coins from the foundation layer were minted during the reigns of the Emperors Vespasian (AD 69–79) and Hadrian (AD 117–138), and the greater bulk of the finds from the building came from time of Marcus Aurelius' time (AD 161–180). There are only stray finds from later periods. The reconstructions of the AD 3rd century, if there were any, perished together with the AD 4th century layers. An Arpad period hearth was uncovered at the height of the Roman period walls by the eastern edge of sector 71 (18). No settlement remains from the Roman period were discovered in the southwestern and the northwestern sectors of the excavation trench (20–21).

Tibor Hable

Irodalom/References:

BENDA-ÉDER 2008 – Benda J. – Éder K.: Budapest II., Kacska utca 15–23., Hrsz.: 13584/2; Ganz utca 16., Hrsz.: 13572/3. Aqfűz 14 (2008) 193–196.

BENDA-HABLE 2006 – Benda J. – Hable T.: Római kori és középkori települési maradványok a Vízivárosban (Roman period remains and medieval settlements in the Víziváros). Aqfűz 12 (2006) 116–146.

KABA 1963 – Kaba M.: Római kori épületmaradványok a Királyfürdőnél (Römerzeitliche Gebäudereste beim Király-Bad). BudRég 20 (1963) 259–298.

KÉRDŐ 1997 – H. Kérdő K.: Zur Lokalisierung des Auxiliarlagers von Víziváros, In: W. Groenman – van Waateringen, B. L. van Beek, W. J. H. Willems, S. L. Wyna

(Eds.), Roman Frontier Studies 1995. Proceedings of the XVIth International congress of Roman frontier Studies. Exeter 1997, 399–404.

KÉRDŐ 2004 – H. Kérdő K. – Véghe A.: Feltárások a vízivárosi castellumtól északra (Excavations north of the Víziváros castellum). Aqfűz 10 (2004) 106–109.

KOVÁCS 1999 – Kovács P.: Vicus és castellum kapcsolata az alsó-pannoniai limes mentén. Studia Classica Universitatis Catholicae der Petro Pázmány Nominatae. Seies Historica I. Piliscsaba 1999.

KOVRIG 1937 – Kovrig, I.: Die Haupttypen der kaiserzeitlichen Fibeln in Pannonia. DissPann II. 4. Budapest 1937.

KUZSINSZKY 1932 – Kuzsinszky B.: A Gázgyári római fazekastelep Aquincumban. BudRég 11 (1932)